

3. Збірка кращих доповідей на засіданні круглого столу з предмету «Теорія права». Випуск п'ятий «Теорія права та держави». / За заг. ред. Теремцової Н.В. Київ. Надруковано ТОВ «Інтер Логістик Україна». К., 2015. 214 с.

4. Teremtsova, N., Madryha, T., Bilousov, Y., Zubrytska, L., & Druchek, O. (2023). The role of the volunteer movement in the security policy of the state in the context of military operations. *Amazonia Investiga*, 12(66), 326-334. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.30>

ЗНАЧЕННЯ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДЖОНА РОЛЗА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

РОЗВАДОВСЬКИЙ Володимир Іванович,
*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри конституційного, міжнародного
та адміністративного права навчально-
наукового юридичного інституту Прикар-
патського національного університету імені
Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ*

Як відомо, людина (особа, індивід) розумною не народжується, а нею стає у процесі соціалізації. Для цього повинні бути відповідні умови. Отже, категорія справедливості осягається людством в історико-практичному і теоретичному досвіді.

Якість людини і якість соціального середовища формуються у тісній взаємодії. Лауреат Нобелівської премії в галузі гуманітарних наук Ф. А. Гаск зауважив, що «Вільне і справедливе суспільство не буде самодостатнім і не функціонуватиме, якщо його члени не сприйматимуть як належне те, що кожен індивід займає таке становище, яке є наслідком його діяльності, визнаючи це і щодо своєї власної діяльності» [1, с. 77].

Проте більшість науковців схилиються до концепції Джона Ролза. Тут його погляди можна адаптувати до наступних аспектів, які є актуальними і для України:

- 1) загальні погляди на справедливість;
- 2) конституційні та політико-правові оцінки справедливості;
- 3) актуальність поглядів Джона Ролза для України в сучасних умовах.

Слід розпочати із загальних поглядів на справедливість та пов'язаними з ними цінностями. Кожна людина володіє заснованою на справедливості недоторканістю, яка не може бути ніяк порушена навіть процвітаючим суспільством. По цій причині справедливість не допускає втрату свободи одними і більшими благами інших. Навіть зараз в Конституції України ст. 3 закріпила: «Людина, її честь та гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найважливішими соціальними цінностями» [1].

У справедливому суспільстві повинні бути установлені свободи громадян, а права, гарантовані справедливістю, не повинні бути предметом політичного торгу чи розрахунком політичних інтересів. Однією річчю, що відбиває бажання приймати до увагу помилкову теорію – це відсутність кращої теорії [2].

Тому, аналогічно цій думці, несправедливість суспільство буде терпіти тільки тоді, коли необхідно уникнути ще більшої несправедливості.

Цитата Джона Ролза: «Моя ціль виражається в представленні концепції справедливості, яка підсумовує до більш високого рівня абстракції знайому теорію суспільного договору. Її ми находимо в прикладах у Локка, Руссо і Канта. Для того щоб зробити це, ми не повинні думати про вихідні положення як у договорі в якомусь конкретному суспільстві, створеним для встановлення якоїсь конкретної форми правління» [2].

Теорія Джона Ролза базується на положеннях про суспільний договір. Суспільний договір в теперішньому часі – це форма угоди про принципи та механізми співпраці між органами влади і недержавними організаціями.

Суспільний договір Джон Ролз використовує як аналітичний експеримент, що дозволяє зрозуміти базові правила відносин, а також поняття справедливості. При цьому Джон Ролз вважає, що «принципи справедливості для базисної структури суспільства є об'єктами початкової по відношенню до інших, що перешкоджають вторгненню кого б то не було, в сферу особистої свободи кожної людини [5, с. 26].

Загалом, основна ідея теорії справедливості заключається в тому, що принципи справедливості для базової структури суспільства являються об'єктами згоди. Це є принципи, за допомогою яких суспільство переслідує свої інтереси і у вихідному положенні рівності, приймають їх в якості визначення фундаментальної згоди з причини свого об'єднання[3].

Наступним аспектом стануть конституційні та політико-правові оцінки справедливості. Тут Джон Ролз переважно у своїй теорії ототожнює принципи справедливості як чесність. Базисну структуру суспільства становлять соціально-політичні інститути, відповідно до принципу справедливості вони повинні засновуватись на двох визначальних принципах: 1) кожна людина має право на свободу, яка поєднується зі свободою інших людей; 2) соціальна і економічна нерівність мають бути організовані так, щоб: а) від них можна було б очікувати переваги для всіх; б) доступ до статусів і посад був відкритий для всіх [3, с. 66].

Теорія справедливості розділена на дві основні частини: перша – це інтерпретація вихідної ситуації і формулювання різних принципів, які в ній можна вибрати, і друга – аргументація, яка устанавлює які принципи насправді могли би бути прийняті [3].

Джон Ролз визначає, що принцип справедливості встановлює свободу індивіда. Як і Р. Дворкін, мислитель визначає конкретні свободи, що служать реалізацією свободи на практиці. Основні свободи походять від політичної свободи: «право голосувати на виборах і посідати офіційну посаду», свобода слова і зборів; свобода совісті і свобода думки; свобода особи, що включає свободу від психологічного тиску, фізичної загрози і розчленовування (цілісність людини); право мати особисту власність і свободу від довільного арешту і затримання, як те визначено постулатами закону» [3, с. 67].

Держава і суспільство повинні реалізовувати політичну справедливість, під якою розуміє Джон Ролз справедливість Конституції.

Політична справедливість має два рівні аспекти: 1) Конституція має бути такою справедливою процедурою, щоб задовільнити вимоги рівної свободи; 2) вона повинна бути сформульованою, щоб з усіх здійснених справедливих облаштувань вона б ймовірніше за всі інші результувала в справедливій і дієвій системі законодавства [3, с. 309].

Джон Ролз підкреслює, що держава повинна забезпечувати справедливість, підтримувати порядок, однак держава не повинна нав'язувати громадянам якийсь кращий спосіб життя чи якусь систему цінностей. Політична

справедливість можлива як участь, що і є реалізацією рівної свободи. Джон Ролз переконаний, що саме політична участь у конституційному політичному процесі дозволяє встановити рівновагу у суспільстві, рухатися до блага індивідів та держави, а також реалізовувати справедливість як чесність [5].

Справедливість, на думку Джона Ролза, є головною чеснотою суспільних інститутів подібно до того, як істина є головною чеснотою наукових систем. Якщо теорія хибна, то за будь-яких умов її слід відкинути чи переглянути.

Держава виступає у Джона Ролза як соціально-політичний інститут, що здійснює кінцеву й примусову владу на певній території, що може постійно впливати на перспективи людей в житті. Державний механізм повинен передбачати ряд інститутів з урахування принципу участі, а це можливо за наявності представницьких інституцій [5].

Найважливішим представницьким інститутом є законодавчий уряд, однак Джон Ролз наголошує, що це повинно бути щось більше, ніж з'їзд делегатів від різних верств суспільства, якому виконавча влада пояснює свою діяльність, розрізняє порухи громадянського настрою [3, с. 310 – 311].

Філософ запевняє, що громадяни своєї держави повинні впливати на конституційний процес та у разі потреби вносити зміни.

Ще одним інститутом представництва є політичні партії, але Джон Ролз їх бачить не тільки в ролі групи, що задовільняє інтереси, а як інститути, що можуть запропонувати власний проєкт загального блага, а не проєкти що задовільняють власні потреби.

Третій аспект – це актуальність поглядів Джона Ролза для України в сучасних умовах. При цьому значення теорії Джона Ролза в українському конституціоналізмі виражається в тому, що в Україні діє принцип справедливості. Як було сказано раніше, базисну структуру суспільства становлять соціально-політичні інститути, які засновані на принципах, що відповідають теорії справедливості.

В Україні доступ до статусів і посад є відкритий для всіх громадян. Також громадяни можуть впливати на конституційні процеси і скликати за власною ініціативою всеукраїнський референдум.

Погоджуючись з Дж.Ст. Мілем, Дж.Ролз писав, що свобода слова не передбачає раціональності у політичних процесах, однак саме раціональність політики забезпечує обговорення та дискурс. Дж.Ролз наголошує, що громадський

форум повинен бути відкритим і вільним, засідати постійно і «всяк має бути спроможним дістати від нього певну користь» [3, с. 314].

Принцип участі стосується не лише конституційного процесу, загальнодержавного процесу, Джон Ролз наголошує, що також повинна бути участь у самоврядуванні. Участь у самоврядуванні підвищує повагу до індивіда та його політичну компетенцію.

Для держави та суспільства важливим є також правило пріоритету, яке зрештою Джон Ролз формулює так: «Принцип справедливості слід категоризувати у лексичному впорядкуванні, а тому свободу можна обмежити лише заради самої свободи. Тут є два випадки: а) «не така широка свобода повинна укріплювати поділювану всіма сукупну систему свободи»; б) «свобода, що менша за рівну мусить бути прийнятною для тих громадян, які наділені меншою свободою» [3, с. 346].

Завдання інституцій – пропонувати громадянам чіткий добре сформульований принцип справедливості, який буде прийнятний для всіх. Індивіди зберігають за собою право на громадянську непокору, яка є не просто політичним актом, а також громадянським публічним актом. Як правило, вона стосується більшості, яка ухвалює рішення. Це дія, що здійснюється відкрито, керується уявленнями про справедливість і змушує більшість розмірковувати чи варто змінювати рішення з огляду на спільне бачення справедливості, чи визнавати законність претензій меншості [5].

Таким чином, коли йдеться мова про справедливість, повинні бути прийняті до уваги як політичні права, так і забезпечення базисного благополуччя кожної людини, зокрема:

1) Джона Ролз, у рамках загальних поглядів на справедливість та вибудовуючи власну ліберальну теорію, виходить з розуміння людини як раціональної істоти. Держава виступає соціально-політичним інститутом, що здатний впливати на перспективи людей. З огляду на таке розуміння людини та держави Джона Ролз задає новий ціннісний вимір концептуалізації відносин людина – держава, адже автор концептуалізує ці відносини не лише через поняття «свободи», а й через «справедливість». Базовими для концептуалізації відносин є принцип участі. Однак теорія Джона Ролза, що є результатом аналітичного експерименту, залишає дуже багато питань як досягнути справедливості як чесності у діяльності індивідів та суспільних інститутів;

2) конституційна та політична справедливість має два рівні аспекти:
а) Конституція має бути такою справедливою процедурою, щоб задовільнити вимоги рівної свободи; б) вона повинна бути сформульованою, щоб з усіх здійснених справедливих облаштувань вона б ймовірніше за всі інші результувала в справедливій і дієвій системі законодавства;

3) значення теорії Джона Ролза в українському конституціоналізмі виражається в тому, що в Україні діє принцип справедливості. При цьому базисну структуру суспільства становлять соціально-політичні інститути, які засновані на принципах, що відповідають теорії справедливості. В Україні доступ до статусів і посад є відкритий для всіх громадян. Також громадяни можуть впливати на конституційні процеси і скликати за власною ініціативою всеукраїнський референдум. Засади справедливості при цьому мають діяти як в умовах мирного стану, так і в умовах конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Гаєк Ф.А. Конституція свободи / Пер. з англ. Мирослави Олійник та Андрія Королишина. Львів: Літопис, 2002. 556 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Ролз Джон. Теорія справедливості / Пер. з англ. О.Мокровольський: К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.

4. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data Rawls, John, 1921– A theory of justice / John Rawls. Rev. ed. p. Cm. URL: <https://giuseppesarograssi.files.wordpress.com/2014/08/rawls99.pdf>.

5. Rawls J. Teoriyaspravedlyvosti (A Theory of Justice). Kyiv, Vyd-voSolomiji Pavlychko «Osnovy», 2001, 822 p.

